

TAAUA: Tino galue fou kola e galue i naai taimi e tau foki o ave ki ei a te **Fair Work Information Statement.**

Fano ki te www.fairwork.gov.au/fwis

Kooi te tino e galue i naai taimi?

A koe se tino e galue i naai taimi mafai e fakamalie ne koe a fakanofoga konei:

- ko oti ne avatu te fakailoaga ia koe ko galue
- te tino fakagalue ne ia koe seai **sena fakamautinoaga ne fai atu muamua** me i te galuega ka fakasoko ki se taimi se tumau
- koe talia ne koe te avanoaga tiga te iloa ne koe me e seai se **fakamautinoaga ne fai muamua** kae ko fai koe mo se tino galue.

Me e fai koe mo tino galue i naai taimi kae ko oti ne iloilo i **te taimi tena** ne tuku atu ei te avanoaga kae talia ne koe te galuega.

Sea te 'seai se fakamautinoaga muamua'?

Ko te mea ke iloa ne koe me ko te tino e fakagalue ne ia koe ne **seai sena fakamautinoaga ne fai muamua** i te tuku atuga ne ia te galuega, e **4 fua tulaga e manakogina ke fakapatonu**. Mea konei ko:

- ▶ me ko te tino e fakagalue ne ia koe e mafai ne ia o tuku atu se avanoaga galue kae ia koe loa te filifiliga me talia ne koe o galue io me ikai
- ▶ koe ka galue mafai e manakogina koe ne te tino e fakagalue ne ia koe ke galue
- ▶ tau galuega e fakavasega me se galuega e fai i naai taimi
- ▶ koe ka peofu ki se togi fakapatino io me se peofuga e masani o peofu ki ei a tino galue i naai taimi.

E seai se tulaga fakapitoe e mafai ei o fakamautinoaga kae e se manakogina ne koe a tulaga katoa e 4 ko te mea ke mautinoaga i ei a te 'seai o se fakamautinoaga muamua'. E taaua te kilo ki feitu katoa kola e lavea (mo feitu foki kola e se lavea) kae filifili me ko te tino e fakagalue ne ia koe ne manako io me seki manako o fai se fakamautinoaga muamua.

Te fakapatonuga o te 'seai o se fakamautinoaga muamua'

A Priya ne ave ki ei se galuega pela me se tino galue i te sitoa. Te galuega ne fakasalalau me se galuega mo naai taimi.

Te tino ea ia te sitoa ne fai me ia Priya e manakogina ke galue mafai ko uke a tino i te sitoa io me mafai se tokotasi o tino galue ko puke tena malologa. Kafai ko se uke galuega i te sitoa, a Priya ka se uke anna aso galue. Priya ka tuku ki ei ne galuega i loto i se vaiaso kae koi tuai taimi kae ko taimi galue kae se tumau i vaiaso taki tasi. Priya e mafai o se talia ne ia o fano o galue mafai e se fiafia ia o galue. A Priya ka peofu ki te peofuga o tino galue i naai taimi. Ne talia ne Priya te galuega.

Ne 'seki ai se fakamautinoaga ne fai muamua' i te tulaga tenei o te fakagaluegaaga o Priya. Te tino e fakagalue ne ia Priya ne seki fakamautinoaga ne ia me ia Priya ka isi faeloa sena galuega. Te tino ea ia te sitoa ne fakamaina fakalei ne ia i taimi galue o Priya e mafai o mafuilifuli, kae ko Priya e mafai fua ne ia o se talia a taimi galue kona. Te galuega ne fakasalalau me se galuega i naai taimi kae ko Priya kae togi ki te togi mo tino galue i naai taimi. Ona la te tulaga tenei ne manino loa i te taimi ne tuku ei te galuega kia Priya, a ia e lau me se tino galue i naai taimi.

Ke masaua: I nisi taimi a tino galue i naai taimi e galue loa i ne itula patino. Kae se ko tena uiga a latou ne tino galue tumau (itula katoa mo naai itula), kae kafai e tumau a fakanofoga konei, ka mafai o isi se mafuiliga ki olotou tulaga galue i ne taimi mai mua (masani mai tua o te 12 masina).

E mafai pefea ne au o fai pela me se tino galue tumau?

Mai lalo o te National Employment Standards (NES), nisi tino e galue i naai taimi e isi se olotou saolotoga ke mafuiliga latou ki ne tino galue tumau (itula katoa mo naai itula). Mea nei e taku pela me ko te 'mafuiliga mai tulaga galue i naai taimi'.

Nisi tino galue i naai taimi e tau o tuku ne tino e fakagalue ne latou ki ei a te fakamafuiliga tenei kae ko nisi e tau o akai ke maua ne latou. E tau o katoa te 12 masina ne galue i ei kae fakamalie foki ne latou ne nisi fakanofoga.

Te sua itulau e fakamatala i ei te mafai ko tuku atu ne te tino e fakagalue ne ia koe te fakamafuiliga tena mai te galue i naai taimi, kae e mafai foki pefea o akai koe ke maua ne koe.

Pisinisi foliki

Kafai koe fakagalue ne se **pisinisi foliki** (mai lalo o te 15 tino galue), a te tino e fakagalue ne ia koe e se tau mo ia o tuku atu kia koe te mafuiliga mai tulaga galue i naai taimi. Tiga i ei, i nisi tulaga a koe e saoloto loa o akai ki ei.

Te sua itula e tuu i ei a fakamatalaga me ko te taimi fea e tau ei koe o akai ki se mafuiliga mai tulaga galue i naai taimi mafai koe galue i se pisinisi foliki.

Tusi ki lalo

Mai lalo o fakanofoga o te NES, a avanoaga katoa, fakatagi, se taliaga, mo tali ki fakatagi mo se mafuiliga mai tulaga galue i naai taimi e tau katoa o **tusi ki lalo i tusi**.

'A te tusi ki lalo' e mafai o aofia i ei ko te tusi ki te lima, lomi ki pepa mai te komipiuta, kae fakaoga nisi auuala mai poto fou (pela mo meli iti).

Nisi tino galue i naai taimi e ulu i lalo o kainaga mo feagaiga kola e isi ei ne olotou penefiti faopoopo mai te mafuiliga tenei. Fano ki te www.fairwork.gov.au/casual mo ne fakamatalaga atili.

Manakogina se fesoasoani?

Se iloa tonu me ko koe e ulu mai lalo o fesoasoani io me ko feagaiga? Fano ki te www.fairwork.gov.au/awards mo te www.fairwork.gov.au/agreements

E 'tau mo te tino e fakagalue ne ia au o fakamafuli toku tulaga mai te galue e naai taimi?

Ko pisinisi fua kola e 15 io me tokouke atu olotou tino e fakagalue e mafai ne latou o fakamafuli a tulaga o olotou tino galue i naai taimi.

A latou e mafai o avatu kia koe se fakamafuliga o tou tuaga galue mafai e fakamalie katoa ne koe a tulaga konei:

- ✓ koe ko oti ne galue i ei mo se **12 masina**
- ✓ koe ko oti ne galue ne koe ne **itula tutumau** mo se taimi tai leva pela me se **6 masina**, kae
- ✓ e mafai ne koe o galue loa pena i itula kona kae pela me se tino galue tumau **aunoa mo ne fakamafulifuliga uke**.

Te tino e fakagalue ne ia koe e se manakogina ke fakamafuli ne ia tou tulaga galue mafai koe pokotia i se tasi o mea konei:

- ✗ e isi ne **tulaga 'tau** e se mafai ei ne te tino fakagalue ne ia koe o fakamafuli a tou galue i naai taimi, io
- ✗ koe seki galue i ne itula galue tutumau mo te se leva e nofo ki se 6 masina.

Sea te mea e tau o fai ne te tino e fakagalue ne ia koe

- **Kafai koe ko mafai o maua se fakamafuliga ki tou tulaga galue mai te galue i naai taimi** – Avatu te fakamafuliga tenei kia koe, e auala i se tusi, i loto i se leva e 21 aso mafai ko oti ne katoa te 12 masina o tau galuega.
- **Kafai e se avatu ne latou se fakamafuliga ki tou tuaga galue** – Fakailoa atu a pogai e auala i se tusi, i loto i se 21 aso mai tua o te 12 masina o tau galuega.

Nea au mea e tau o fai

- **Kafai e fakamafuli ne te tino e fakagalue ne ia koe a tou tuaga galue** – Tali ki ei i se tusi i loto i se 21 aso. E mafai ne koe o talia io me se talia te avanoaga.
- **Kafai e se malie koe ki te olotou ikuga ke se fakamafuli a tou tulaga galue mai ne te galue i naai taimi** – Tautali ki fakasinoga likiliki konei e fakaasi atu i te vaega 'Kafai la e isi se se maliega?' i te sua itulau.

Fakamainaga o te 'itula galue masani'

Alex se tino e galue i naai taimi kae e galue i po o Aso Lima mo Aso Ono katoa i se fale kai kae e tai soko loa ana taimi galue. Ana itula mo ana aso e se mafuli.

I loto i se 6 masina, a Alex e 2 ana taimi tuu ne misi ona me ne masaki. Mai tena feagaiga mo te tino e fakagalue ne ia ia e 1 tena vaiaso malolo i taimi o ana sukega.

Tiga i ei te isi ne taimi ne galo ei a Alex mai te galuega, ako ana itula galue e lau loa pela me ne 'itula masani'.

Nisi fakamatalaga

Mo ne fakamatalaga faopoopo e uiga mo galuega i naai taimi mo te mafuliga mai te galue i naai taimi, fano ki te www.fairwork.gov.au/casual mo te www.fairwork.gov.au/casualconversion

E mafai ne au o maua se fakamafuliga ki te tulaga galue mai te galue i naai taimi?

A koe mafai o fakatagi ki te mafuliga mai te galue i naai taimi mafai ko fakamalie katoa ne koe a manakoga konei:

- ✓ koe ko oti ne galue mo te pisinisi mo se leva e **12 masina mo te 21 aso** (12 masina mafai koe galue i se pisinisi foliki)
- ✓ koe ne galue i ne **itula masani** mo se taimi e nofo ki se **6 masina**
- ✓ e mafai ne koe o galue loa pena i itula kona kae pela me se tino galue tumau aunoa mo ne fakamafulifuliga uke, kae
- ✓ i te **6 masina ko teka** koe ne seki:
  - se talia ne koe se ofo ke makamafuli koe mai te tulaga galue i naai taimi
  - ne fakailoa atu me e se mafai ko o mafuli mai tulaga galue i naai taimi ona ko pogai 'tau, io
  - ne fakatagi mo se fakamafuliga o tulaga galue i naai taimi kae ne seki talia ona ko pogai 'tau.

Nea au mea e tau o fai

- **Kafai koe mafai kae manako o fakatagi ke fakamafuli tou tulaga galue mai naai taimi** – Tusi sau tusi o fakatagi.

Sea te mea e tau o fai ne te tino e fakagalue ne ia koe

- **Kafai ko talia a tau fakatagi** – Faipati mo koe kae tali atu tau tusi i loto i se 21 aso mai taimi ne maua ei ne latou tau tusi.
- **Kafai e se talia ne latou a tau fakatagi ona ko pogai 'tau** – Faipati mo koe kae fakaasi atu a pogai e auala i se tusi i loto i se 21 aso mai taimi ne maua ei ne latou a tau fakatagi. Kafai ko toe mafai ne koe o fakamalie a fakanofoga i te 6 masina, ko mafai ne koe o toe fai sau fakatagi.

? Nea tulaga 'tau?

Mea kola e lau pela me ne 'tulalaga 'tau' e fakalagolago ki tou tulaga mo te tulaga o te tino e fakagalue ne ia koe.

E mafai o aofia i loto i te sua 12 masina me:

- te tulaga o koe e seai
- ou itula galue ko timomo kii loa
- a aso mo taimi e manako te tino e fakagalue ne ia koe ke galue koe e lasi te mafuli i ei, kae ko koe ko se mafai o galue i taimi mo aso fou.

Tulaga 'tau e mafai foki o aofia i ei me i te fakataliaga o tau fakatagi e se usitai ki te fakanofoga o te filifiliga o tino galue tela e fakatonugina mai lalo o te Malo Lasi, Malo o State mo Territorial Law.

Kafai au se talia ne au a fakamatalaga a te tino e fakagalue ne ia au e uiga mo te mafuliga mai tulaga o te galue i naai taimi?

Kafai e koe mo te tino e fakagalue ne ia koe e fakakinou ki fakamafuliga o tulaga galue mai te galue i naai taimi, aofia i ei ko tulafono mo fakanofoga ki te fai (io me ko te se fai) o se fakatagi io me se avanoaga, e isi ne aofaga e tau o fai ke fakalei ei. Mai luga i te tulaga e nofo koe i ei, e mafai ne koe o maua se fesoasoani mai se tino tela e mafai ne ia o tuu mo koe i te faiga o tau fakatagi (tela e aofia i ei ko te sui mai te iuniuni ke sui ne ia koe).

Vaega 1. Muamua, asi me ko koe e ulu mai lalo o se fesoasoani io me se feagaiga. Se iloa tonu? Fano ki te www.fairwork.gov.au/awards mo te www.fairwork.gov.au/agreements

- **Kafai koe ulu mai lalo o se fesoasoani io me se feagaiga**, koe manakogina ke tautali ki te fakanofoga tela ne fakatoka ne ia mo fakasako tulaga o fakakinauga e uiga mo te National Employment Standards (NES). Noono ki te vaega 'Kooi e mafai o fesoasoani?' tenei mai lalo mafai koi manakogina ne koe se fesoasoani faopoopo.
- **Kafai a koe e se ulu mai lalo o se fesoasoani io me se feagaiga**, fano ki te vaega i te 2.

Vaega 2. Kafai a koe e se ulu mai lalo o se fesoasoani me se feagaiga e tau mo koe o noono ki tou feagaiga galue io me se isi feagaiga aka tela ne tusi ki lalo e isi sena fakanofoga ki te aofagaaga o fakakinauga e uiga mo te NES io me ko te mafuiga o tulaga galue mai te galue i naai taimi.

- **Kafai e isi**, ko manakogina koe ke tautali ki te fakanofoga tela ne fakatoka ne ia mo tulaga se toka penei. Noono ki te vaega 'Kooi e mafai o fesoasoani?' tenei mai lalo mafai koi manakogina ne koe se fesoasoani faopoopo.
- **Kafai e seai**, fano ki te vaega 3.

Vaega 3. Kafai a fakanofoga o fakalei te se loto malie i vaega 1 and 2 e se taugatonu mo koe, taumafai o fakatoka a loto se ma'lie mo te tino e fakagalue ne ia koe e auala i te faipati ki ei (e mafai ne koe o fakaoga a omotou akoakoga seai ne togi kona mai lalo mo fesoasoani atu kia koe). Kafai e se maua ne koe o fakatoka a loto se ma'lie i te auala tenei, noono ki te vaega 'Kooi e mafai o fesoasoani?' mai lalo ke iloa ne koe me mafai o maua mai fea te fesoasoani.

Sala fesoasoani mo faitalaga

Sala ki ne akoakoga i luga i te neti ke fesoasoani atu ke mafai ne koe o fesokotaki i te galuega (aofia i ei ko te mafuliga mai tulaga galue i naai taimi) i te www.fairwork.gov.au/learning

KOOI E MAFAI O FESOASOANI?

Kafai e manako koe ki fakamatalaga me se fesoasoani, io me isi sou se maliega e fui fakasako, e isi se sua tino e mafai o fesoasoani atu. Mai luga i tou tulaga mo te auala e manako ei koe o fakatoka tou se maliega, e isi ne naai koga kola e mafai o fesoasoani atu.

Te Fair Work Ombudsman mo te Fair Work Commission e mafai o fesoasoani. E mafai foki ne koe o sala fesoasoani ki te Federal Circuit mo te Famiy Court i nisi tulaga.

FAIR WORK OMBUDSMAN	FAIR WORK COMMISSION
<ul style="list-style-type: none"> • e maua mai ei a fakamatalaga mo fautuaga e uiga ki tau vaega galuega (naai taimi me tumau) • e maua ei a fakamatalaga mo fautuaga, peofuga mo kainaga o tino galue i naai taimi, aofia i ei latou ne mafuli olotou tulaga galue mai te galue i naai taimi • e isi i ei ne masini faopoopo, templates mo akoakoga i luga i te neti • e fesoasoani o fakalei a fakalavelave tau ki te galuega • fakagalue a tulafono tau te galuega kae sala ki fakasalaga mo soli tulafono o koga galue. <p>www.fairwork.gov.au - 13 13 94</p>	<ul style="list-style-type: none"> • e noono ki fakalavelave e tau ki mafuliga o tulaga galue mai te galue i naai taimi (kafai e se mafai ne koe o fakatoka tonu fakalavelave mo te tino e fakagalue ne ia koe) • e mafai o noono ki tou fakalavelave aofia i ei se sua tino sokotaki, fakafealofaniiga, faiga o fautuaga mo te fakaasiga o manatu • kafai koe mo te tino e fakagalue ne ia koe, e mafai o 'loto tasi ke fakatoka te fakalavelave e auala i se tino tela e mafai ne ia o fai se ikuga (fai se ikuga i te tulafono). <p>www.fwc.gov.au - 1300 799 675</p>

FONO TULAFONO KAIGA O AUSITALIA

E mafai ne koe o sala fesoasoani ki fono tulafono foliki (Federal Circuit mo te Fono Tulafono Kaiga) mafai a tau fakalavelave ki te fakamafuliga mai te galue i naai taimi e aofia i ei:

- e fakamalie ne koe a manakoga ko te mea ke mafai ne te tino e fakagalue ne ia koe o avatu se avanoaga kia koe ke galue tumau a koe
- e fakamalie ne koe a manakoga ke mafai ne koe o fakatagi ki se fakamafuliga o tou tulaga galue mai te galue i naai taimi
- a te tino e fakagalue ne ia koe e isi ne ana pogai 'tau e se fakamafuli ei ne ia tou tulaga galue
- te tino e fakagalue ne ia koe e isi ne ana pogai 'tau e se talia ei ne ia a tau fakatagi ke fakamafuli tou tulaga galue mai te galue i naai taimi.

www.fcfoa.gov.au - 1300 352 000